

Editoriál: O ľudskej dôstojnosti

Vážené čitateľky / čitatelia,

v posledných troch rokoch som mal, spolu s mojou kolegyňou a kolegami, možnosť zaoberať sa problematikou ľudskej dôstojnosti pod záštitou projektu KEGA 006UK-4/2014. Musím povedať, že to bola obohacujúca skúsenosť. Dovoľte mi, aby som sa s Vami podelil o niekoľko úvah na túto tému.

Rešpektovanie ľudskej dôstojnosti je fundamentálnym východiskom starostlivosti o pacienta. Túto frázu, alebo jej rôzne podoby, môžeme nájsť v mnohých dokumentoch, zákonoch, nariadeniach, kódexoch, ktoré sa týkajú zdravotnej starostlivosti. Avšak vysvetlenie významu toho, čo sa pod ľudskou dôstojnosťou rozumie je v nich zriedkavé. Ako však potom môžeme implementovať dôstojnosť do praxe, keď vlastne nerozumieme, čo to je? Na druhej strane však intuitívne cítime, že ľudská dôstojnosť je potrebný termín, ktorý napríklad zastrešuje ciele paliatívnej starostlivosti. Čo teda znamená? Úprimne povedané, na to je naozaj ťažké odpovedať.

Niektorí kritici ľudskej dôstojnosti sú skeptickí k jej použitiu v zdravotníctve. Odkazujú nám, že je to klišé – prázdna fráza, ktorá nič neznamená alebo je to vnútorne sám sebe si protirečiaci termín (na jednej strane ju má každá ľudská bytosť bez rozdielu a je neodňateľná; na druhej strane sa človek môže dostať do situácie, kedy ho zákerné ochorenie o ňu pripraví). Túto kritiku musíme brať vážne. Ak chceme rehabilitovať ľudskú dôstojnosť v zdravotnej starostlivosti, tak sa musíme seriózne zaoberať nejasnosťami, ktoré používanie tohto termínu prináša a pokúsiť sa ich vysvetliť.

Zastávam presvedčenie, že dôstojnosť je mnohvrstvomý fenomén, ktorý sa nedá vysvetliť ako jednoduchá vlastnosť človeka. Nie je to vlastne ani logická kategória v bežnom slova zmysle, ale skôr *existenciál*, alebo presnejšie existenciálna hodnota. To znamená, že je bytostne (vnútorne/intrinsicky) spätá s podstatou ľudskej existencie a tá sa nedá opísať iba faktograficky v kategóriách, pretože každá ľudská bytosť je jedinečná, neopakovateľná a dočasná. Práve na tieto, navzájom zviazané, charakteristiky môžeme nazerať ako na konštitutívne prvky hodnoty človeka (dôstojnosti). Ak je niečo jedinečné, tak aj napriek faktickej podobnosti to nemôže byť bytostne medzi sebou porovnateľné. To paradoxne poukazuje na to, že v dôstojnosti sme si všetci rovní práve preto, že sme každý iný. Jedinečnosť človeka ešte podtrhuje neopakovateľnosť, pretože ani v minulosti, ani teraz a ani v budúcnosti nebude nikto taký istý ako je konkrétny človek. Každý človek je tak jedinečným príbehom. Dočasnosť hovorí o tom, že jedinečný a neopakovateľný človek tu nebude navždy, čo ešte zvyšuje jeho existenciálnu hodnotu. To je dôvod, prečo sme v existenciálnom zmysle nenahraditeľní alebo lepšie povedané nezastupiteľní, aj keď fakticky, „ako sa vraví“, je nahraditeľný každý človek. To znamená, že takúto intrinsickú dôstojnosť naozaj nemôžeme stratiť – je nám imanentná z dôvodu konštitúcie ľudského bytia. Toto zakotvenie však môže zostať skryté a človek nemusí nájsť tento dôvod hodnoty ľudského života ako jeho potvrdenie alebo ako zdroj pre svoju osobnú dôstojnosť v sociálno-psychologickom význame. Práve osobná dôstojnosť, ako forma extrinsickej (vonkajšej) dôstojnosti, je tá, ktorá je situačne podmienená.

Existujú teda dva druhy dôstojnosti intrinsická a extrinsická. Intrinsická dôstojnosť je inherentná a neodcudziteľná hodnota, ktorá patrí každej ľudskej bytosti. Tento druh dôstojnosti nemôže byť zničený alebo meraný, nie je podmienený, kontextuálny, či porovnateľný medzi ľuďmi navzájom, tak ako bolo opísané vyššie. Extrinsická dôstojnosť ustanovuje univerzálnu hodnotu v správaní, vnímaní a očakávaníach človeka. Na rozdiel od intrinsickej je závislá, kontextuálna, podmienená, je možné ju porovnávať a merať. Je prežívaná, udeľovaná alebo získaná prostredníctvom interakcií v sociálnom prostredí. Je realizovaná vo vzťahoch, či už k sebe samému ako osobná dôstojnosť. Vtedy je založená na sebaúcte, seba-hodnote, integrite a identite konkrétného človeka. Prípadne je realizovaná v interakcii s druhými ľuďmi a prejavuje sa v spôsoboch akými sú napríklad úcta, rešpekt a pocta.

Práve extrinsická dôstojnosť je silne závislá na osobnej skúsenosti a na interakcii s druhými ľuďmi v rámci zdravotnej starostlivosti. Tento druh dôstojnosti môže byť zachovaný alebo naopak narušený, zničený, ale aj obnovený. Z toho pre zdravotníkov vyplývajú tri základné úlohy: nespôsobiť pacientovi nedôstojnosti svojím vlastným správaním, minimalizovať situačné nedôstojnosti (napríklad spôsobené obťažujúcimi symptómami ochorenia) a pomôcť znovunadobudnúť dôstojnosť pacientovi v prípade, že ju stratil a svoju situáciu prežíva ako nedôstojnú.

V kontexte dôstojnosti je stretnutie s druhým človekom osobitá, autentická udalosť, kedy sú v interakcii dve unikátne existencie. Byť s druhým človekom znamená byť s jedinečným, neopakovateľným a anticipačne konečným súcnom – s existenciou, práve takou istou a zároveň odlišnou akou sme my sami. Z tohto stretnutia by mala vyrastať aj úcta a rešpekt k inakosti druhého človeka, ako prejav ľudskej dôstojnosti.

Mgr. Juraj Čáp, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Jesseniova lekárska fakulta v Martine, Ústav ošetrovateľstva